

Muutoksia Suomen kärpästen luetteloon: heimo Lauxaniidae (Diptera)

Jere Kahanpää

Finnish Museum of Natural History, Zoology Unit, P.O. Box 17, FI-00014 University of Helsinki, Finland, email jere.kahanpaa@helsinki.fi

Twelve species of Lauxaniidae are reported from Finland for the first time: *Homoneura biumbrata*, *H. mediospinosa*, *Lauxania (Czernushka) albomaculata*, *Minettia (Plesiominettia) filia*, *M. (M.) helvola*, *Pachycerina pulchra*, *Pseudolyciella stylata*, *Sapromyza albiceps*, *S. apicalis*, *S. schnabli*, *S. simplicior* and *Trigonometopus frontali*. Four species are removed from the Finnish list as misidentifications: *Homoneura dilecta*, *H. interstincta*, *H. tesquae* and *Sapromyza obsoleta*. *Paroecus signatipes* has never been reliably documented as occurring within the current borders of the country.

Avainsanoja/keywords: Diptera, Lauxaniidae, Finland, faunistics, new country records

Johdanto

Heimon Lauxaniidae kärpäset ovat keskikokoisia (3-7 mm), useimmiten pulleahkoja hyönteisiä. Toukat ovat saprofageja ja niitä voi löytää mm. karikkeesta kovertamasta kuolleita lehtiä, lintujen tai nisäkkäiden pesistä sekä muiden hyönteisten vaurioittamista ohdakkeiden kuksista. Useimmat lauxaniidilajit ovat - ainakin Pohjoismaissa - melko helposti määritettävissä ulkonäön perusteella, mutta *Homoneura*- ja *Sapromyza*-suvuissa genitaalien rakenteen tutkiminen on joskus tarpeen. Shatalkin (2000) on

tehnyt koko Palearktisen alueen lajiston kattavan kuvitetun määrityskaavan, jonka kaavaosa on julkaistu myös englanniksi käännettynä (Schacht et al. 2004).

Suomen lauxaniidilajit on viimeksi luetteloitu noin 30 vuotta sitten (Hackman 1980). Uusi Suomen kaksisiipisten luettelo on nyt tekeillä ja sitä koottaessa tuli ajankohtaiseksi julkaista yhteenveto maamme lauxaniidifaunan muutoksista. Suomesta tunnetaan tässä artikkelissa esiteltyt muutokset huomioiden 45 lauxaniidilajia.

Suomelle uusia lajeja / Species new to Finland

Homoneura biumbrata (Loew, 1873) (Kuva/Fig. 1)

Suomelle uusi. Kaikki nimellä *H. tesquae* (Becker, 1895) Suomesta ilmoitetut yksilöt kuuluvat tähän lajiin. Kosteissa, mutta silti lämpimissä lehdöissä ja lehtomaisissa kangasmetsissä.

Finland 2 ♂♂ 7 ♀♀ *Ab*: Karislojo, Lohjantaipale, 29.6.1908, leg. R. Frey; 1 ♂ *Ab*: Lojo, year 1945, leg. Krogerus; 2 ♂♂ *Ab*: Vichtis, Päivölä, 8.vi.1943, leg. R. Frey (3593, 3607); 1 ♂ *Ab*: Vichtis, Päivölä, 12.vi.1943, leg. R. Frey (4246); 1 ♀ *Ab*: Vichtis, Päivölä, 21.vi.1954, leg. R. Frey (431).

***Homoneura mediospinosa* Merz, 2003** (Kuva/Fig. 2)

Suomelle uusi. Merz (2003) tutki Fallénin lauxaniidilajien tyyppiyksilöt ja kuvasi samalla *H. interstincta*-lajin yleisemmän sisarlajin nimellä *M. mediospinosa*. Molemmat lajit saattavat esiintyä Suomessa, mutta toistaiseksi kaikki tarkastetut yksilöt ovat kuuluneet lajiin *H. mediospinosa*. Luonnontieteellisen museon kokoelmissa on kaksi *Sb*: Kuopiosta vuonna 1865 kerättyä naarasta (leg. J. A. Palmén), jotka voisivat olla oikeaa *H. interstincta*-lajia, mutta yksilöiden huonon kunnon takia määrittystä ei pystytty varmistamaan. *H. mediospinosa* on laajalle levinnyt, mutta melko harvalukuinen Etelä-Suomessa ja eteläisessä Keski-Suomessa. Se tunnetaan maakunnista *Ab*, *N*, *Ka*, *Ta* ja *Sa*. Uusien kotimaisten löytöjen perusteella se näyttää suosivan tervaleppää kasvavia tulvarantoja ja korpia.

***Lauxania (Czernushka) albomaculata* Strobl, 1909** (Kuvat/Figs. 3, 7)

Suomelle uusi. *L. albomaculata* on äskettäin löydetty myös Norjasta (Greve & Merz 2003). *L. albomaculata* muistuttaa lyhyiden tuntosarviensa takia ulkonäöltään enemmän *Sapromyza hyalinata*-lajia kuin toista *Lauxania* -lajiamme *L. cylindricornis*. *S. hyalinata*sta sen erottaa kuitenkin helposti kokomustan otsan ja valkoisen aristan perusteella (Kuva/Fig. 7).

Finland 1 ♀ *N*: Nurmijärvi (ykJ 6709:3378), 27.v.1994, leg. M. Koponen (id.luomus.fi/GV.8606); 1 ♀ *N*: Nurmijärvi (ykJ 6710:3381), 11.vi.1994, leg. M. Koponen (id.luomus.fi/GV.8607); 1 ♂ *N*: Vantaa, Håkansböle gård (ykJ 66884:33962), 7.vi.2011, leg. J. Kahanpää (jka11-01813); 2 ♂♂ *N*: Pukkila, Venunmetsä (ykJ 67283:34158), 11.vi.2011, leg. J. Kahanpää (jka11-000208, jka11-00173).

***Minettia (Plesiominettia) filia* (Becker, 1895)**

Suomelle uusi. *Minettia filia* on sukunsa ainoa kokokeltainen laji Pohjois-Euroopassa, ja se muistuttaakin ulkonäöltään enemmän *Sapromyza*-suvun keltaisia lajeja kuin sukutovereitaan. *M. filia* elää kosteissa lehdoissa.

Finland 3 ♂♂ 2 ♀♀ *N*: Helsinge, Linna, 8.vii.1940, on dead *Populus tremula*, leg. R. Frey; 1 ♂ *Ab*: Karjalohja, Karkali strict nature reserve (66856:33235), 17.vi.2006, leg. J. Kahanpää; 1 ♀ *Kl*: Saari, Saarenkylä (68410:36459), 12.vi.2005, leg. J. Kahanpää; 1 ♂ *Ks*: Kuusamo, Uopajanpuro (7362617:3612763), 3.viii.-20.ix.2005, leg. J. Salmela; 2 ♂♂ *Ta*: Sysmä, Kammiovuori (68439:34308), 27.vii.2006, leg. J. Kahanpää; 1 ♂ *St*: Somero, Yrttikorpi (67142:33157), 18.vii.2007, leg. J. Kahanpää.

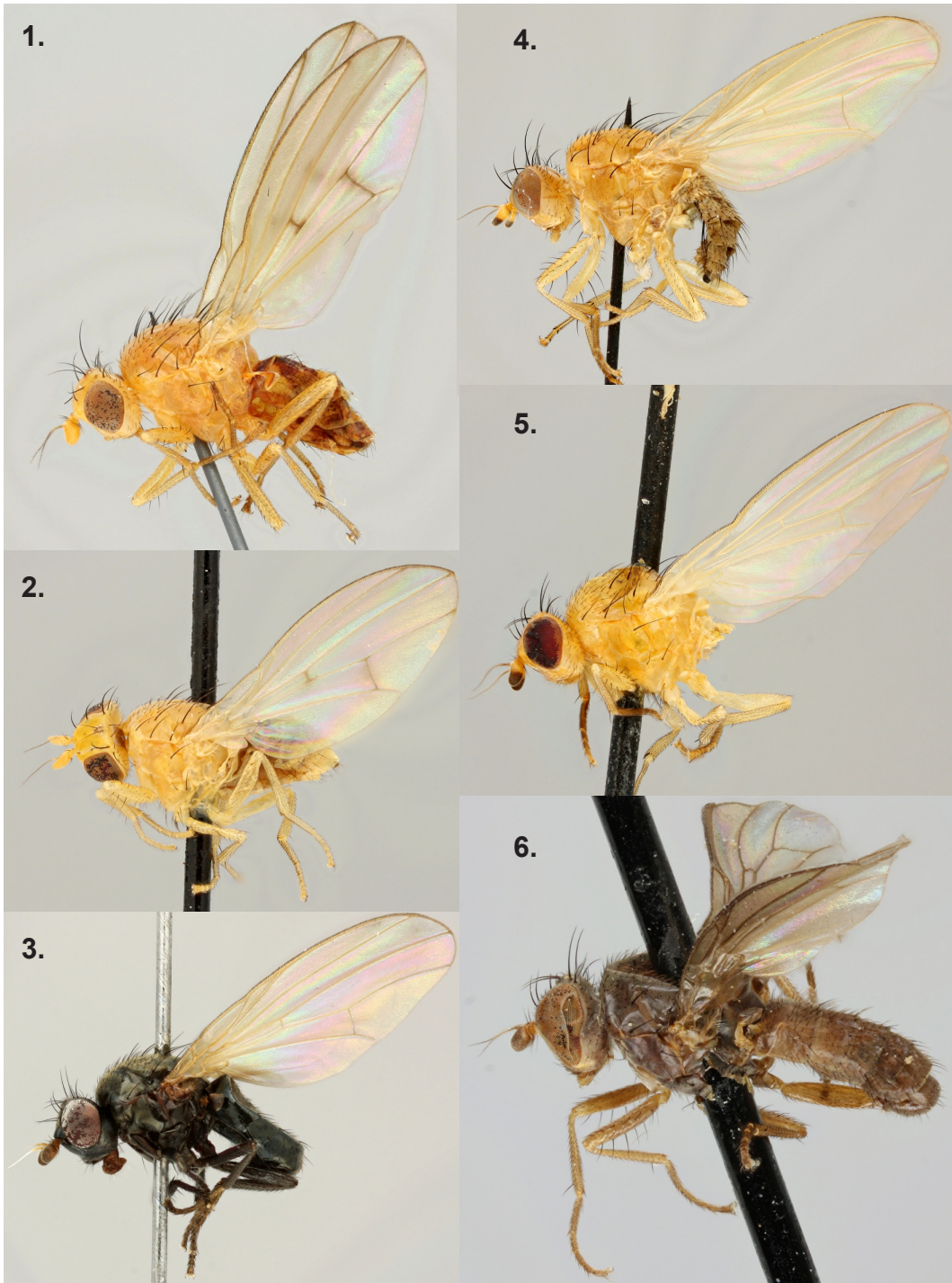
***Minettia (Minettia) helvola* (Becker, 1895)**

Suomelle uusi. Pohjois-Euroopassa helposti tunnistettava laji: tuoreen yksilön pää ja keskiselkä ovat keskiruskeita, muu keskiruumis ja takaruumis tummanruskeita. Yleisvaikutelma on kuitenkin paljain silmin katsottuna mustahko toisin kuin *Minettia loewi*-lajilla. Kuolleiden lehtipuiden rungoilla vanhoissa lehti- ja sekametsissä.

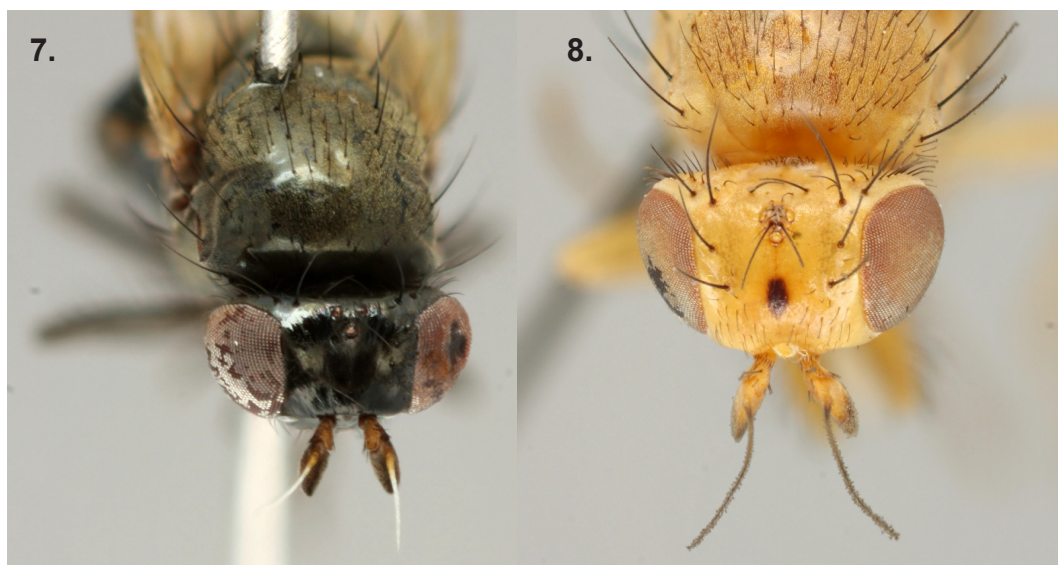
Finland 1 ♂ *N*: Espoo, Vestra vm (66924:33769), 1.vii.2011, leg. J. Kahanpää (jka11-00806).

***Pachycerina pulchra* (Loew, 1850)**

Suomelle uusi. Aikuisena talvehtiva laji, jota on saatu haavimalla katajia (*Juniperus communis*) myöhään syksyllä. *P. pulchra*-aikuisen naama on pääosin musta ja arista on valkoinen; toisella Suomessa elävällä *Pachycerina*-lajilla (*P. seticornis*) naamassa on vain kaksi mustaa pilkkua ja arista on musta.

Kuvat/Figs. 1. *Homoneura biumbrata* (Loew, 1873), 2. *Homoneura mediospinosa* Merz, 2003, 3. *Lauxania* (*Czernushka*) *albomaculata* Strobl, 1909, 4. *Sapromyza apicalis* Loew, 1847, 5. *Sapromyza schnabli* Papp, 1987 (takaruumis irroitettu koirasgenitaalien tarkastelua varten), 6. *Minettia*(?) *styriaca* (Strobl, 1892).

Kuvat/Figs. 7. *Lauxania (Czernushka) albomaculata* Strobl, 1909, otsa, **8.** *Sapromyza simplicior* Hendel, 1908, otsa

Finland 1 ♀ *N*: Loviisa, Valkon sand pit (ykJ 6700098:3457940), 2.vi.2009, leg. Jari Flinck, det. Katerina Dvorakova (JF09-0382); 1 ♂ *Ta*: Janakkala (ykJ 6758:3371), 11.xi.2012, leg. V. Vikberg (id.luomus.fi/GV.14963); 1 ♀ *Ta*: Janakkala (etrs-tm35fim 6755:373), 12.xi.2012, leg. V. Vikberg (id.luomus.fi/GV.14960).

***Pseudolyciella stylata* (Papp, 1978)**

Suomelle uusi. Erotettavissa lähilajeistaan vain koirasgenitaalien perusteella (ks. Papp 1978). Melko yleisenä ja usein runsaslukuisena lehtipuiden rungoilla eteläisessä Suomessa. Lajin levinneisyysalueen pohjoisrajaa ei tunneta.

Finland 1 ♂ *Ab*: Turku, Mälikkälä (ykJ 6716:3237), 8.ix.2001, leg. E. Hyvärinen; 1 ♂ *Al*: Finström, Bastö (ykJ 67113:31066), 13.vi.2007, leg. J. Kahanpää; 1 ♀ *N*: Loviisa, Hagalund (ykJ 6706173:3457834), 22.vi.2001, leg. Jari Flick (JF09-1099); 4 ♂♂ *St*: Pori, Reposaari (ykJ 68470:32050), 30.vii.2010, leg. A. Haarto (Aha10-001462, Aha10-001463, Aha10-001464, Aha10-001520); 1 ♂ *Ta*: Kangasala, Huutijärvi (ykJ 668197:33474), 30.vii.2012, leg. A. Haarto (Aha12-002278).

***Sapromyza albiceps* (Fallén, 1820)**

Suomelle uusi. Poikkeuksellisesti seksuaalidimorfinen lauxaniidi, jonka molemmat sukupuolet ovat helposti tunnistettavissa: keltaisen koiraan otsa on kokonaan valkoinen ja sillä on vain yksi pari orbitaalisukasia. Naaraan otsa on keltainen, mutta takaruumiin tergiiteissä 3-5 on neljä täplää kussakin. Suojaisilla kosteilla niityillä.

Material: **Finland** 1 ♂ *Al*: Maarianhamina, Ytternäs (ykJ 66830:31082), 1.vi.2007, leg. J. Kahanpää (jka07-03609); 1 ♀ *Sa*: Mikkeli, Tornimäki (ykJ 68398:35185), 29.vi.2010, leg. J. Kahanpää (jka10-02731);); 1 ♀ *Sa*: Mikkeli, Otava, Konnanoja (ykJ 68378:35033), 1.vii.2010, leg. J. Kahanpää (jka10-01980); 1 ♀ *N*: Vantaa, Tammisto (etrs-tm35fim 66834:83870), 15.vii.2013, leg. J. Kahanpää.

***Sapromyza apicalis* Loew, 1847** (Kuva/Fig. 4)

Suomelle uusi. Määritetty aikaisemmin lajiksi *S. obsoleta* Fallén, 1820 suomalaisissa kokoelmissa. **Finland** 1 ♀ *N*: Helsingfors [=Helsinki], leg. F.W. Woldstedt; 1 ♂ *N*: Helsingfors leg. C. Ahnger; 1 ♂ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 21.vi.1940, leg. R. Frey (669); 3 ♀♀ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 22.vi.1940, leg. R. Frey (721,726); 6 ♀♀ *N*: Helsingfors Tölövikén, 10.vii.1940, leg. R. Frey (1686); 1 ♂ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 24.vi.1940, leg. R. Frey (2557); 1 ♂ *N*: Helsingfors, Sandviken, 25.vii.1940, leg. R. Frey (2531); 1 ♀ *N*: Helsingfors, Sandviken, 31.vii.1940, leg. R. Frey (2447); 1 ♂ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 12.viii.1940, leg. R. Frey (3068); 1 ♀ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 14.viii.1940, leg. R. Frey (3075); 1 ♀ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 19.vii.1941, leg. R. Frey (2464); 1 ♀ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 20.vii.1941, leg. R. Frey (2583); 1 ♀ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 23.viii.1941, leg. R. Frey, on compost (3413); 1 ♂ *N*: Helsingfors, botanical gardens, 7.viii.1942, leg. R. Frey (2218); 1 ♀ *Al*: Saltvik, Kvarnbo, 25.vii.1942, leg. R. Frey; 1 ♀ *N*: Vantaa, Vantaankoski (ykJ 66886:33811), 12.vii.2005, leg. J. Kahanpää (jka-05-04075); 1 ex *N*: Helsinki, Herttoniemi Fastholma (ykJ 667876:339069), 5.ix.2006, leg. Jari Flinck (JF06-3797);

***Sapromyza schnabli* Papp, 1987** (Kuva/Fig. 5)

Suomelle uusi. Määritetty aikaisemmin lajiksi *S. obsoleta* Fallén, 1820 suomalaisissa kokoelmissa. Haavittu merenrantaniittyä reunustavista tervaleppäpuskista syksyllä. *S. schnabli* muistuttaa paljon edellistä lajia, mutta tuntosarven 3. jaokkeen kärjen musta väri peittää yli puolet jaokkeesta ja etunilkat ovat ruskehtavat, eivät keltaiset kuten *S. apicalis*-lajilla. Lajien erottaminen ulkoisten tuntomerkkien perusteella ei kuitenkaan aina ole helppoa ja rajatapauksissa on tarkastettava koirasgenitaalien rakenne.

Finland 1 ♂ *N*: Helsingfors [=Helsinki] 'e.l. 1950', leg. R. Ölfer; 1 ♀ *N*: Helsinki, Kallahdenniemi (ykJ 6676:3397), 23.ix.2003, leg. J. Kahanpää.

***Sapromyza simplicior* Hendel, 1908** (Kuva/Fig. 8)

Suomelle uusi. Määritetty aikaisemmin lajiksi *S. obsoleta* Fallén, 1820 ja *S. setiventris* Zetterstedt, 1847 suomalaisissa kokoelmissa. Ainoa suomalaisista keltaisista lauxaniideista, jolla on mustahko pilkku keskellä otsaa (Kuva/Fig. 8). Keskisellä keltainen, mutta harmaa mikronukka melko voimakasta. Mahdollisesti merenrantalaji.

Finland 1 ♂ *Oba*: Hailuoto town, 17.vii.1947, leg. R. Frey, 782; 1 ♀ **Om**: Siikajoki, leg. Krogerus; 1 ♀ **Om**: Pietarsaari [=Jabobstad], leg. unknown .

***Trigonometopus frontalis* (Meigen, 1830)**

Suomelle uusi. Helposti tunnistettavissa jopa maastossa, sillä kiilamainen pää on ainut laatuaan pohjoismaisten lauxaniidien joukossa.

Material: **Finland** 1 ♂ *Al*: Eckerö, Holmträsket (ykJ 67050:30925), 15.ix.2011, leg. Iiro Kakko.

Poistoja / species deleted from the Finnish checklist

Homoneura dilecta (Rondani, 1868) = *H. notata* auct. nec. Fallén. Väärä määrittys/misidentifiointi.

Homoneura interstincta (Fallén, 1820). Väärä määrittys/misidentification. Katso *H. mediospinosa* yllä.

Homoneura tesquae Becker, 1896. Väärä määrittys/misidentification. Katso *H. biumbrata* yllä.

Sapromyza imitatrix Becker, 1895 ja *S. leningradensis* Czerny, 1932. *S. imitatrix* on synonymisoitu lajin *S. opaca* Becker, 1895 kanssa. *S. leningradensis* Czerny, 1932 on nomen dubium-nimi, jota ei ole pystytty yhdistämään mihinkään tunnettuun lajiin. Se on kuitenkin todennäköisesti nimen *S. zetterstedti* nuorempi synonyymi (Papp 1978). Kaikki suomalaiset museonäytteet näiden nimien alla kuuluivat lajiin *S. opaca*.

Sapromyza obsoleta Fallén, 1820. Vääriä määrittäksiä/misidentifications. Kaikki tutkitut näytteet kuuluivat lajeihin *Sapromyza apicalis*, *S. schnabli* ja *S. simplicior*.

Meiosimyza thoracica (Becker, 1896). Nomen dubium-nimi, jota ei ole pystytty yhdistämään mihinkään tunnettuun lajiin. Museosta ei löytynyt yhtään yksilöä tämän nimen alta.

Paroecus signatipes (Loew, 1856)

Hackman (1980) mainitsee lajin Suomesta, mutta tietoa ei ole pystytty varmistamaan ja se saattaa perustua Nyky-Suomen ulkopuolelta olevaan näytteeseen.

Muita huomautuksia / Other notes

Minettia plumicornis (Fallén, 1820)

Rolf Krogerus löysi tämän lajin Seiskarin saarelta vuonna 1926. Saari siirtyi Venäjän omistukseen toisen maailmansodan jälkeen. Nyky-Suomen alueelta lajia ei ole vielä havaittu. Not recorded from within the current borders of Finland.

Material: 1 ♂ 2 ♀♀ **Russia**, Leningrad Oblast, Seskar [=Seiskari], 10.7.1926 leg. R. Krogerus.

Minettia(?) *styriaca* (Strobl, 1892) (Kuva/Fig. 6)

Stroblin nimellä *Sapromyza styriaca* kuvaama tumma laji on perinteisesti viety *Minettia*-sukuun. Kuvaus on kuitenkin hieman epämääräinen ja se perustuu vain yhteen naarasyksilöön, joka on sittemmin kadonnut (Chvála 2008). Suomalaiset yksilöt vastaavat täysin alkuperäistä kuvausta, mutta niillä ei ole *Minettia*-suvulle luonteenomaista supra-alaaarisukasta. Vaikuttaakin todennäköiseltä, että Stroblin *styriaca* on tällä hetkellä sijoitettuna väärään sukuun. Sen todelliset sukulaisuussuhteet ovat vielä selvittämättä. Suomalaiset löydöt ovat lehdosta, kuusiaidasta ja letolta.

Finland 1 ♀ *Sb*: Tuovilanlahti, 4.vii.1865, leg. C. Lundström (1449.); 1 ♀ *Al*: Aland, 19th century, leg. *Al*. Palmén; 1 ♀ *N*: Espoo, Kasberget, 7.vi.1916, leg. R. Frey (371); 1 ♀ *Al*: Saltvik, Kvarnbo, 15.vii.1942, leg. R. Frey (4097); 1 ♀ *Al*: Saltvik, Kvarnbo, 12.vii.1942, leg. R. Frey (3702); 1 ♂ **Russia**, Rep. of Karelia, Paanajärvi, Mäntyjoki behind Rajala farm, 21.vi.1917, leg. R. Frey (label: Kuusamo, 1982).

Viitteet

- Chvála, M. 2008: The types of Diptera (Insecta) described by Pater Gabriel Strobl. – In: A. Stark & F. Menzel (Eds.): *Studia dipterologica Supplement 17*. Ampyx-Verlag, Halle (Saale). 281 pp.
- Greve, L. & Merz, B. 2003: *Homoneura consobrina* (Zetterstedt, 1847) and *Lauxania albomaculata* (Diptera, Lauxaniidae) in Norway. – *Norwegian Journal of Entomology* 50(2): 107–108. http://www.entomologi.no/journals/nje/2003-2/abs/50_107.pdf
- Hackman, W. 1980: A check list of the Finnish Diptera I. Nematocera and Brachycera (s. str.). – *Notulae entomologicae* 60: 17–48.
- Merz, B. 2003: The Lauxaniidae (Diptera) described by C. F. Fallén with description of a misidentified species of *Homoneura* van der Wulp. – *Insect Systematics & Evolution* 34: 345–360.
- Papp, L. 1978: Contribution to the revision of the Palaearctic Lauxaniidae (Diptera). – *Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici* 70: 213–231.
- Schacht, W., Kurina, O., Merz, B., Gaimari, S. 2004: Zweiflüger aus Bayern XXIII (Diptera: Lauxaniidae, Chamaemyiidae). – *Zeitschrift für Entomologie* 25(3): 41–80. http://www.landesmuseum.at/pdf_frei_remote/ENT_0025_0041-0080.pdf
- Shatalkin, A. I. 2000: Keys to the Palaearctic flies of the family Lauxaniidae (Diptera). – *Zoologicheskie issledovania* 5. 102 pp.